

Jazyk ako básnická téma Bohuslava Tablica

Lenka Rišková

**RIŠKOVÁ, L.: Language as a Subject in the Poetry of Bohuslav Tablic
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 67, 2020, No. 3, p. 187 – 203**

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2020.67.3.1>

Key words:

**Bohuslav Tablic (1769 – 1832),
language, language awareness,
Czech language, literary tradition,
nation, poetry**

The question of encouraging love for one's own language as an essential identifying sign of a nation is one of the significant subjects in the poetry of Bohuslav Tablic (1769 – 1832), who did a lot to help stimulate the interest in the original language of the Slovak population as well as in its literary form. Although his literary language is usually superficially described as Czech, it is not accurate as he himself promoted the project of the common literary language for both Slovak and Czech language communities, where Czech and Slovak elements would be applied equally. The choice of his literary language was supported by the three-hundred-year-old tradition of Czech language (also in the Slovak environment), which he regarded as one of the proofs of its full development. The analyses of his poetry show that he considered it to be a suitable platform for reflecting on the problems in the society at that time including the issue of language. There are a number of poems in which he appealed to the Slovak society to realize the importance of the language for its life in the multilingual Habsburg monarchy. He often called for study of the national language, for its development and refinement mainly through its active use in literary production.

Kľúčové slová:

**Bohuslav Tablic (1769 – 1832),
jazyk, jazykové povedomie, čeština,
literárna tradícia, národ, poézia**

Ked' v roku 1832 uverejnil profesor Juraj Palkovič vo svojej *Tatranke* informáciu o úmrtí Bohuslava Tablica (1769 – 1832), pripomenul pri tom nielen jeho mnohopočetné a rôznorodé literárne aktivity, ale osobitne upriamil pozornosť na jeho výnimočný vzťah k domácejmu jazyku, jeho dôkladnú znalosť a predovšetkým záujem o jeho pestovanie a zdokonaľovanie: „*Veliká stráta potkala nás Slováky a naši literaturu (...) On byl horlivý milovník a zástupce i vzdělavatel řeči slovenské, jejíž gruntovní známostí nad mnohé učené předčil.*“¹ Palkovičov pojem „*řeč slovenská*“ tu treba chápať vo význame literárneho jazyka, ktorý zastával funkciu aj oficiálneho liturgického jazyka protestantskej časti slovenského jazykového spoločenstva a ktorý sa tradične zvykne zjednodušene označovať pojmom čeština. Presnejšie však neraz ide o istú podobu česko-slovenského jazyka, teda istú – nie však jednotným, ale skôr rôznorodým spôsobom – modifikovanú podobu slovakizovanej češtiny.² Tablicov výnimočný vzťah k domácejmu jazyku sa prejavoval nielen v tom, že ho s obľubou používal, čím sa jasne prezentoval ako jeho „*horlivý milovník*“. Keď ho J. Palkovič charakterizoval ako „*zástupce i vzdělavatele řeči slovenské*“, jednoznačne odkazoval aj na ďalšie úrovne jeho vzťahu k domácej reči, resp. na zásadné spôsoby jeho angažovania sa pri jej podpore i obrane, a to nielen názormi, ale i činmi (počnúc vlastnou kazateľskou činnosťou až po podporu zakladania katedier česko-slovenského jazyka, najprv v Bratislave a neskôr aj v Banskej Štiavnici). Rovnaké ciele možno identifikovať i v jeho literárnej tvorbe, ktorou zásadne napomáhal etablovaniu sa tohto jazyka vo všetkých sférach života slovenskej spoločnosti ako podstatnej súčasť multietnického Uhorska či celej habsburskej monarchie. Reflektujúc mnohé iniciatívy smerujúce k obmedzeniu jeho používania aktívne prezentoval svoje postoje k domácejmu jazyku, obhajoval potrebu jeho poznania i budovania si pevného vzťahu k nemu, ba dokonca nutnosti jeho neustáleho zdokonaľovania (aj prostredníctvom použitia v literárnej tvorbe). Cielene sledoval i chválil aktivity tých, ktorí si uvedomovali jeho význam pre rozvoj celého národa i krajiny, používali ho, resp. podporovali jeho používanie. Apeloval na rešpekt voči jazyku a na jazykové právo jeho používateľov (či už v spoločenských, ale postupne aj v politických otázkach). V tomto zmysle možno viaceré Tablicove vyjadrenia zacielené na podporu domáceho jazyka, na budovanie vzťahu k nemu, ale aj na odsudzovanie akýchkoľvek prejavov nezájmu oň, jeho bezcitného odmietania či dokonca úmyselného potupovania vnímať ako jasné signály jeho jazykovo-obranných tendencií, ktoré sa celkom prirodzene prejavili práve v jeho literárnej tvorbe.

Počiatky formovania Tablicovho jazykového povedomia možno hľadať už v jeho študentských časoch. Na pevné základy, ktoré mu vstúpil jeho otec

1 PALKOVIČ, Juraj: Literárni zprávy. In: *Tatranka*, roč. 1, 1832, č. 1, s. 114 – 115.

2 Počiatky používania a rozšírenia češtiny v slovenskom prostredí odvodzovali protestantskí vzdelanci z husitskej tradície, keď sa českí husiti v rámci tzv. husitských vojen dostali až na slovenské územie a údajne tu založili aj svoje dediny. Rovnakú argumentáciu používa aj sám Tablic v básni *Světlo literního umění*: „V této válce se řeč česká znamenitě po uherské zemi rozšířila.“ TABLIC, Bohuslav: *Světlo literního umění*. In: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806, s. 116.

pôsobiaci dlhé roky ako učiteľ,³ nadviazal počas štúdií na bratislavskom lýceu v rokoch 1783 – 1789. Tablic prišiel do Bratislavy v období veľmi intenzívnych aktivít slovenskej inteligencie za zrovnoprávnenie domáceho jazyka, t. j. jazyka slovenského etnika v mnohonárodnostnom Uhorsku. Bol to čas silnejúcich úsilí o jeho uznanie za jeden z viacerých oficiálnych administratívnych jazykov v rámci Uhorska, čo by malo za následok aj zvýšenie možností na realizovanie spoločensko-politických požiadaviek silnejšie sa presadzujúceho slovenského národa. Tieto aktivity boli prirodzeným dôsledkom osvietenských reforiem realizovaných v habsburskej monarchii, keď napríklad v rámci školskej reformy (*Ratio educationis*, 1777) sa do systému vzdelávania zaradilo aj vyučovanie materinských jazykov jednotlivých jazykových spoločností.⁴ Veľa o vtedajšom naladení slovenskej spoločnosti vypovedá napríklad známa apológia Jana Hrdličku, uverejnená v *Starých novinách literárneho umění*⁵ v roku 1785, ktorá vyvolala v slovenskom prostredí veľký ohlas – Hrdlička v nej obhajoval pozíciu slovanských jazykov medzi ostatnými jazykmi. Možno ju vnímať ako jeho dôkladne vyargumentovanú obranu pred neprajníkmi, ale aj ako výzvu, aby si príslušníci slovanských národov začali vážiť svoje vlastné jazyky a začali sa zaujímať o ich zdokonaľovanie, pestovanie a podporovali literárnu tvorbu v nich, ako dôkaz ich životaschopnosti: „*O bláze tedy všem nám národům slovenským, že již více mrtvými mezi živými býti nemusíte. A proto podte a společně slavnost na památku tohto tak slavného vzkříšení řeči naší sobě zasvěťte.*“⁶ J. Hrdlička sa v nej odvážne a sebedovome postavil na odpor všetkým, ktorí by tieto jazyky znevažovali: „*Ale čas jest, aby sobě již usmyslili. Nebo co sám král ctí, kdo to ctíti nebude? Co samo v sobě jest vznešené, kdo hoden jest to potupovati? Povinnost raději tu jest každého rozumného, jednomukaždému jazyku čest jeho příti.*“⁷

Okrem všeobecnej podpory zveľaďovania a docenenia všetkých slovanských jazykov však práve v čase Tablicových lyceálnych štúdií v Bratislave dosahujú vrchol aktivity slovenskej katolíckej inteligencie o presadenie pôvodného slovenského jazyka, teda jazyka tzv. panónskych Slovákov, čiže Slovákov v Uhorsku (vo význame jazyka používaného v bežnom hovorenom prejave), do pozície oficiálneho literárneho i administratívneho jazyka. Netajili sa ambíciou očistiť ho od vplyvov češtiny – ako sa píše v Bernolákovej *Dizertácii*: „*Bolo doteraz vreloú a obzvlášť chvályhodnou túžbou veľmi mnohých milovníkov slovenského jazyka v Uhorsku, aby sa*

3 Podľa Ruda Brtáňa otec Bohuslava Tablica, Martin Tablic, študoval v rokoch 1759 – 1761 na bratislavskom lýceu a jeho spolužiakmi boli napríklad Ján Chrastina, Martin Klanica, Ján Čerňanský, Ján Szentkereszty z Hontu či Pavel Valaský. Cit. podľa BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1832). Život a dielo*. Bratislava : Veda, 1974, s. 15 – 16. „Mali za profesorov slávnych historikov: Jána Tomku Sáskeho, Belovho pokračovateľa v Bratislave, a nadovšetko historika Jozefa Bencúra. Preto z ich radov, podnietený aj dobovými tendenciami historickými, aj krajovými historickými (najmä v Gemeri), vyniklo toľko bádateľov v histórii. Otec Bohuslav iste upozornil syna i na Jána Chrastinu a jeho veršovnícku zručnosť v kalendároch a mohol mu dať prvé podnety na historické skúmanie.“ Tamže, s. 16.

4 S upevňovaním názoru, že každý národ má právo na vzdelanie vo svojom vlastnom jazyku, sa postupne začala formovať aj ich národná kultúra. Bližšie WINTER, Eduard: *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelínek, 1945; RAPANT, Daniel: *K počátkom maďarizácie. Díel I. Vývoj rečovej otázky v Uhorsku v rokoch 1740 – 1790*. Bratislava : Spisy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, 1927.

5 HRDLIČKA, Jan: Vznešenost řeči české neb vůbec slovenské. In: *Staré noviny literárního umění*, 1785, s. 417 – 438. Cit. podľa KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrodení*. Bratislava : Veda, 1990, s. 30 – 36.

6 Tamže, s. 30.

7 Tamže, s. 36.

190 v takomto veľkom množstve mužov veľmi zbehlých vo všetkých náukach našiel niekto, kto by, odložiac na nejaký čas dôležitejšie a vedeckejšie práce, obrátil pozornosť a svoj učení záujem na vypracovanie pravopisu a výslovnosti panónsko-slovenskej a na ich očistenie od chýb prenesených do nášho jazyka z výslovnosti a pravopisu českého.⁸ V týchto slovách sa odzrkadľuje zásadný problém slovenskej spoločnosti, ktorým bolo rozdielne nazeranie na podobu oficiálneho literárneho jazyka Slovákov. Anton Bernolák nimi jednak potvrdzuje dlhodobé snahy v slovenskom prostredí o zveladenie slovenského jazyka, no zároveň jasne upozorňuje na to, že sa to neraz dialo na úkor jeho čistoty, keď ho mnohí literárne aktívni učitelia „obohatili aj o poučky a učebnice zamerané skôr na jeho uhladenie, no natoľko ich preplnili poučkami, čerpanými z prameňov českého jazyka, že boli viac prispôsobené používaniu Čechov ako panónskych Slovákov.“⁹

Na druhej strane, práve blízkosť a živý kontakt s vyspelou českou literárnou tradíciou (aj vďaka jazykovému úzu v liturgii) boli rozhodujúcim elementom a nosným motívom úvah všetkých zástancov češtiny v pozícii literárneho jazyka v slovenskom prostredí, predovšetkým však z radov protestantskej inteligencie.¹⁰ Ich základným argumentom bola bohatá historická i literárna tradícia češtiny, ktorá dokonca prevyšovala tradíciu nemčiny. Slovanmi Pavla Tešláka: „*Toho času zajisté, keď česká řeč již vyzdobena byla, Němci ještě ani o vyopravení své řeči nesmyšleli. A kdy Čechové hromadně historické, právní, lékařské a duchovní knihy v pěkné češtině skládli, Němci ještě o učených věcech v svém jazyku ani mluvíti nesměli.*“¹¹ To sa napokon stalo aj základným východiskom každej obhajoby práva češtiny na zrovnoprávnenie s ostatnými jazykmi.

Rozvíjanie pozitívneho vzťahu k vlastnému jazyku (či už češtiny ako literárneho jazyka alebo pôvodného jazyka uhorských Slovákov) spoločne s rozširovaním možností jeho kultivácie a s upevňovaním jeho pozície v literárnom i mimoliterárnom prostredí sa zároveň začalo vnímať ako kľúčový prostriedok zušľachtovania a napokon i demonštrácie kultúrnej vyspelosti všetkých jeho nositeľov, teda celého národa. Potvrdzuje to aj vyjadrenie Pavla Tešláka: „*Kdyby se lidu našemu způsob ukázal, kterak by snadně známosti svého jazyka nabyti mohli, za to mám, že by se mnohem větším počtem o to přičinili, aby způsobnější a umělejší Slováky býti mohli.*“¹² Nezaujímam o vlastný jazyk či dokonca jeho znevažovanie bolo čoraz intenzívnejšie vnímané i prezentované ako prejav nízkeho sebavedomia hodný opovrhnutia, ako je zrejmé zase zo slov Juraja Ribaya:

„*Každý národ jazyka svého tak jest milovný, že jej nejen možnou přičinlivostí, pilností a ustavičným cvičením učiti se vynasnažuje, ale i jiným národům a cizozemcům v známost uvěsti usiluje. Sama slovenská nacie jakousi zvláštní odbojností*

8 BERNOLÁK, Anton: Praefatio. In: *Dissertatio philologica-critica de literii slavorum...* Posonii, 1787, s. III – XIV. Cit. podľa Kraus, c. d., s. 36 – 37.

9 Tamže, s. 37.

10 HUČKO, Ján: Sociálne zloženie a pôvod slovenskej inteligencie v prvej fáze národného obrodzenia. In: *K počiatkom slovenského národného obrodzenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200-ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 31 – 54.

11 Z korešpondencie Juraja Ribaya s Pavlom Tešlákom – zo súboru dvanástich listov s názvom *Georgii Ribay prima exertitia ortographie Bohemicae Jenae 1781 sub Pauli Tesslerák*, ktorých rukopis je uložený v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, pod sign. Quart. Slov. 2. nro. 1. Cit. podľa Kraus, c. d., s. 17.

12 Tamže, s. 16.

naproti své mateřské řeči na sebe znáti dáva a nechvalitebnou nechut naproti ní zrazuje. Odtud pochází, že mnozí náš slovenský jazyk potupují a jej docela zanedbávají, a tím větší rozkoš a oblibení v cizích mají, a s nimi se úsilně obírají a všecken čas na ně vynakládají. Ještě jiní takovou nevážnost naproti slovenčině prokazují, že se za ni jako za nějakou zámořskou a divočinou zapáchající řeč stydí.“¹³

Dôležitou osobnosťou, ktorá práve v čase lyceálnych štúdií ovplyvnila mladého B. Tablica v rôznych oblastiach, nevynímajúc otázku záujmu o domáci jazyk a jeho pestovania či zdokonaľovania, bol Michal Institoris Mošovský (1732 – 1803), bratislavský evanjelický kazateľ, osvietený spisovateľ, zberateľ a vydavateľ kníh v bibličtine, profesor mravnej teológie a homiletiky, a predovšetkým jedna z rozhodujúcich osobností bratislavského kultúrneho prostredia.¹⁴ Vo vzdelaneckých kruhoch bol uznávaný nielen ako morálna a teologická autorita, ale aj ako pevný a zásadný zástanca češtiny vo funkcii literárneho jazyka Slovákov. Vďaka Mošovskému a jeho bohatej knižnici sa slovenskí študenti (a to nielen z evanjelického lýcea, ale tiež z katolíckeho generálneho seminára) mali možnosť zoznámiť s českými gramatikami Vavrinca Benedikta Nedožerského (1603) a Václava Rosu (1672), či s novšou gramatikou Pavla Doležala (1746), spoznať staršiu i novšiu literárnu produkciu českej a slovenskej proveniencie, a zároveň oboznámiť sa s českou súdobou tlačou,¹⁵ aj s informáciami o nových (najmä jazykovo-obranných) ideách, rezonujúcich v českom prostredí, ktoré boli pre slovenské prostredie v mnohom inšpirujúce. O tom, aký veľký vplyv mal Mošovský na mladého študenta B. Tablica, svedčia Tablicove neskoršie dedikácie: okrem toho, že mu zložil veľkú poklonu v príležitostnej básni *Na smrt Michala Institorisa Mošovského*,¹⁶ jeho pomerne obsiahly portrét ponúkol vo svojej literárnohistorickej reflexii slovenských, resp. v slovenskom prostredí pôsobiacich evanjelických básnikov *Paměti česko-slovenských básnířův aneb veršovcův* (v ich tretom zväzku vydanom v roku 1809),¹⁷ kde okrem iného napísal: „o rozšíření a zvelebení česko-slovenské literatury horlivě pracoval, byv své mateřské řeči velikým milovníkem.“¹⁸ Vďaka Mošovskému – pre jeho literárnu a editorskú činnosť – sa tak Tablic mohol už ako mladý dostať k celkom praktickým aktivitám smerujúcim k zásadným otázkam podoby, kvality, ale aj spôsobov kultivácie domáceho jazyka (literárneho jazyka), no predovšetkým k úvahám o jeho úlohe a význame pre život celého slovenského jazykového spoločenstva.

13 Tamže, s. 15 – 16.

14 KOWALSKÁ, Eva: Michal Institoris Mošovský a jeho miesto v evanjelickej a. v. komunite v 18. storočí (Pokus o portrét osobnosti). In: KOWALSKÁ, Eva: *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí. Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*. Bratislava: Veda, 2001, s. 141 – 165.

15 Brtáň, c. d., s. 23.

16 TABLIC, Bohuslav: Na smrt Michala Institorisa Mošovského. In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812, s. 84 – 90.

17 TABLIC, Bohuslav: Paměti československých básnířův aneb veršovcův... In: *Poezye. Díl třetí*. Vacov, 1809, s. 54 – 63.

18 Tamže, s. 55 – 56. Zoznam diel v domácom jazyku, ktoré Mošovský zredigoval, preložil i sám napísal, resp. pričínal sa o ich vydanie a doplnil ich svojimi komentármi, predhovormi či poznámkami, začína Tablic tiež neprehliadnuteľným konštatovaním: „i sám, jak v latinském a uherském, tak obzvláště v mateřském svém, sobě mezi všemi nejmilejším, jazyku knihy pilně vydával, i jiným učeným Slovákům k vydání kněh, kteréž sepsali, všelijak napomáhal.“ Tamže, s. 56.

Keďže Tablicov pobyt na bratislavskom evanjelickom lýceu sa súběžne prekrýval aj s aktivitami slovenských katolíckych vzdelancov z bratislavského generálneho seminára, celkom prirodzene aj on sám sledoval a autenticky evidoval ich iniciatívy (odvíjajúce sa od zámeru kodifikácie samostatného slovenského jazyka). Ako príslušník evanjelickej konfesie pridržiavajúci sa tradície češtiny (hoci v rôznej miere slovakizovanej) vo funkcii oficiálneho literárneho jazyka v slovenskom prostredí celkom prirodzene odmietal ich odtrhnutie sa od spoločnej česko-slovenskej tradície. Napriek tomu mu evidentne konvenoval ich záujem o pôvodný domáci – teda slovenský – jazyk. Sám totiž vyzýval slovenských vzdelancov, aby zbierali a zaznamenávali pôvodné slovenské slová: „*dobrá slovenská, Čechům neznámá a v slovářích se nenacházející slova.*“¹⁹ Domáce (teda slovenské) jazykové prvky chcel implementovať do základnej kostry českého jazyka: čeština mala tvoriť gramatickú základňu a slovenčina mala obohatiť tento jazyk po lexikálnej stránke, pretože bol presvedčený, že v slovenčine sa zachovalo oveľa viac pôvodných slovanských reliktov, ktoré už v živej češtine zanikli, resp. boli vytlačené vplyvom iných jazykov, predovšetkým nemčiny.²⁰ Jedine tak sa podľa neho podarí pôvodný domáci jazyk zachovať v jeho autentickej podobe.²¹

Tablicovou túžbou evidentne bolo vytvoriť spoločný jazyk pre obe národné spoločenstvá, hlavným argumentom tejto požiadavky bola dlhoročná spoločná literárna tradícia: „*Česi s uherskými Slováci jedno a tož písmo majíce, společnou snažností od starodávna literaturu znova zvelebovali a až podnes zvelebovati mají.*“²² Žiaľ, táto predstava nenašla výraznejšiu odozvu v českom prostredí.²³ V každom prípade však Tablicova predstava o podobe domáceho literárneho jazyka, apriórne ovplyvnená ideou spoločného jazyka pre obe národné spoločenstvá – teda pre Slovákov i Čechov, nie je totožná s dlhodobou prežívajúcimi literárnohistorickými závermi, ktoré všeobecne charakterizujú jazyk slovenských evanjelických autorov

19 TABLIC, Bohuslav: Paměti československých básníkův aneb veršovcův... In: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812, s. LXIII.

20 Tablic označoval jazyk, v ktorom písal, nie iba ako český jazyk, ale systematicky používal zložený výraz československý, resp. česko-slovenský jazyk. Na jednej strane by bolo možné tento výraz tradične vnímať ako identický s výrazom čeština; zložený výraz mohol totiž podľa dobového úzu označovať príslušnosť jazyka k slovanskému prostrediu, pričom prefix česko- presne špecifikoval, že išlo o slovanské územie obývané českým obyvateľstvom. Na druhej strane ale mohlo dôjsť aj k istému posunu a v Tablicovom prípade je táto možnosť oveľa viac pravdepodobná: celkom zámerne mohol používať výraz pozostávajúci z dvoch rovnocenných častí, v ktorom prvá časť slova česko- označuje príslušnosť k českému prostrediu a jeho druhá časť -slovenský zase príslušnosť už ku konkrétnemu slovenskému (teda nie všeobecne slovanskému) prostrediu. Takýto výklad je totiž celkom kompatibilný s Tablicovou často prezentovanou predstavou o spoločnom jazyku dvoch jazykových a národných spoločenstiev, českého a slovenského.

21 Preto aj kládol veľký dôraz na spoznávanie a zachovávanie starých literárnych pamiatok: „Mámet, díka Bohu, ještě některé pozítalé smutného rumu ostatky, a nechceme-li se předků našich konečně nehodni státi, tedy sbíráti tyto zříceniny a nové stavení, pokud možně, vzdělati musíme.“ TABLIC, Bohuslav: *Pár slov k Čechům, Moravanům a Slovákům* spolu so sprievodným listom J. Nejedlému zo dňa 23. 3. 1803. LA PNP v Prahe, sign. 22 R 76.

22 Tablic, *Poezye*. Díl první, c. d., s. 110. K tomuto problému sa Tablic vyjadril aj v ďalšom článku, ktorý bol publikovaný až po jeho smrti. TABLIC, Bohuslav: O literních svazcích Slováků s Čechy a Moravany. In: *Časopis českého musea*, roč. 16, 1842, s. 579 – 594.

23 Ako ukázal nasledujúci vývin, požiadavky obohacovania češtiny o slovenské prvky neboli v českom prostredí vôbec prijaté. „Tablic pak žádá na Češích v zájmu jazykové jednoty určité reformy, nebo spíše modifikace, které sa částečně shodují se snahami českých buditelů, částečně jsou nedůležité, částečně však pozoruhodné (...) Čeští jazykoví zákonodárci ne učinili tyto a podobné slovenské náměty ani věcí diskuse.“ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Československá literatura tolerantní I*. Praha : Čin, 1933, s. 377.

unifikujúco a jednoznačne ako češtinu. V dôsledku toho sa vytrvalo prehládajú dôležité indície poukazujúce na špecifické a doposiaľ stále ešte nie celkom preskúmané kritériá týchto autorov na podobu domáceho literárneho jazyka – a to s dôsledným prihliadaním na možné individuálne osobitosti požiadaviek každého z nich.

Rovnako nie je celkom správne interpretované ani Tablicovo gesto odmietnutia bernolákovskej kodifikácie, ktoré sa priam vytrháva z kontextu pri čítaní jeho básne *Slávia věncem zdobená*.²⁴ Konkrétne ide o nasledujúce verše:

*„Vy učedníci Bernolákovi!
Než kdo to vám, co píší, dopoví?
Preč vrzte psání způsob smyšlený,
a zvolte od tři set let schválený!
Proč jdete mezi husté bodláčí,
kamž pěkná Slávia jet' neráčí?
Jak naleznout tam vonné květiny,
kde země vyvodí jen trniny?
Zdaž českých jednověrců šlepěje
vás nectí? O, již máme koleje!
Proč v bahně kolej novou šlápáte?
Když cestou ustlanou již taháte!
Ach, lép jest hladkou stezkou choditi,
než po rozcestí špatně blouditi!“²⁵*

I napriek prvotnému dojmu odmietnutia či dokonca istého rozhorčenia B. Tablic neznevažuje prácu bernolákovcov nasmerovanú k lepšiemu poznaniu a pozdvihnutiu domáceho jazyka v slovenskom prostredí, teda pôvodného slovenského jazyka, ani nepopiera jeho existenciu, ani ho nijak nedehonestuje. Obrazom, ktorým Tablic pripodobňuje bernolákovské kodifikačné snahy ku kráčaniam po blatistom chodníku plnom trnia a bodláčia, vedúcemu k poblúdeniu, len zdôrazňuje, že slovenčina, ktorú si bernolákovci vybrali a rozhodli sa ju postaviť na roveň všetkým ostatným, častokrát vyspelejším a na literárnu tradíciu bohatším jazykom, bude mať oveľa ťažšiu pozíciu.²⁶ Uvedomoval si totiž, že ide o jazyk bez literárnej tradície – na rozdiel od češtiny s rozsiahlou literárnou produkciou i viacerými gramatickými príručkami, ktoré jej automaticky zaručujú isté renomé a lepšiu východiskovú situáciu. Bernolákovský projekt teda Tablic odmietal nie preto, že by neuznával kvality (a vôbec existenciu) domáceho slovenského jazyka. Jeho odmietnutie ich riešenia jazykovej otázky v slovenskom prostredí a rozhodnutie sa pre češtinu možno skôr vnímať ako pragmatické rozhodnutie sa pre istým spôsobom jednoduchšiu cestu. Spojenie s bohatšou a vyspelejšou českou tradíciou

24 TABLIC, Bohuslav: *Slávia věncem zdobená*. In: *Poezye. Díl čtvrtý*, c. d., s. 13 – 27.

25 Tamže, s. 26 – 27.

26 Tablic si volí tento motív zrejme celkom zámerne a možno ho vnímať ako priamu reakciu na Bernoláka, ktorý topos protikladu novej verzus starej, už vyšliapanej cesty použil vo svojej Disertácii – a to v dvoch mottách k nej. Prvé motto bol citát od Senecu: „Prečo teda nepôjdem v šlapajách predchodcov? Budem zaiste používať starú cestu, ale ak nájdem kratšiu a priamejšiu, vybudujem ju. Pravda je všetkým na dosah, ešte nie je vyčerpaná: mnoho z nej zostalo tiež pre potomkov.“ Druhý citát bol z Tacita: „Ti, ktorí idú priamymi a primeranejšími cestami, prinášajú viac úžitku.“ Cit. podľa Kraus, c. d., s. 247, 248.

194 vnímal ako prostriedok jednoduchšieho presadenia sa aj Slovákov v rámci Uhorska a zároveň aj za základný impulz ich formujúceho sa národného sebavedomia.²⁷

Aj tento nenápadný, no o to viac vypovedajúci moment potvrdzuje, že Tablic intenzívne povzbudzoval a podporoval všetky aktivity (teda aj Bernolákovce), ktorých cieľom bolo pestovanie domáceho jazyka a jeho postupné etablovanie vo všetkých sférach spoločenského života. Ďalším z dôkazov sú napríklad slová uznania, ktoré adresoval svojmu vzácnemu mecénovi Jurajovi Zmeškalovi:

„Nad to pak nadevšecko Vaše vys. uroz. milost (...) naši pak slovenskou řeč nejen v soukromních, ale i veřejných stoličných shromážděních proti jejím odpůrcům chvalitebně zastávati ráčí, začez každý dobrého vlasti žádostivý krajan Vaší vys. uroz. milosti v srdci svém tuze zavázan zůstává.“²⁸

Evidentne si uvedomoval náročnosť i historický význam uplatnenia domácej reči vo všetkých sférach spoločenského života (predovšetkým, no nielen vo funkcii literárneho jazyka) a zároveň aj veľkú zodpovednosť voči nej i celému jazykovému spoločenstvu. Tieto ciele prenikli naprieč všetkými Tablicovými aktivitami, ktorým sa počas svojho života venoval. Napríklad inicioval vznik inštitúcií na pestovanie jazyka: podporoval vznik Katedry reči a literatúry československej na bratislavskom lýceu, priamo sa angažoval pri zakladaní rovnakej katedry na lýceu v Banskej Štiavnici, na jeho podnet vznikla knižnica pri tejto katedre. Okrem toho pripravoval plán vybudovania celoslovenskej učenej spoločnosti, ktorá by popri ostatných vedných odboroch zastrešovala aj výskum jazyka. (To sa mu síce nepodarilo zrealizovať spoločne s bratislavskou katedrou, no neskôr si tieto túžby aspoň čiastočne kompenzoval pri založení Učenej spoločnosti banského okolia v roku 1810.) Edične pripravil na vydanie výber z pôvodnej slovenskej literárnej tvorby. No a v neposlednom rade, vedomie zodpovednosti za domáci jazyk, jeho rozvoj, kultiváciu i budovanie vzťahu domáceho obyvateľstva k nemu, jednoznačne zanechali citeľnú stopu aj v jeho vlastnej literárnej tvorbe. Prostredníctvom literárnohistorickej reflexie starších slovenských autorov, resp. zo slovenského prostredia pochádzajúcich či v slovenskom prostredí žijúcich a tvoriacich autorov (známej pod skráteným názvom *Paměti*),²⁹ chcel dokumentovať kontinuitu jazykového i kultúrneho povedomia slovenského jazykového spoločenstva, a tak zároveň medzi jeho členmi oživiť vedomie domácej literárnej tradície a inšpirovať k jej ďalšiemu zveľaďovaniu.³⁰ S rovnakým cieľom pristupoval aj k vlastnej básnickej tvorbe, čo potvrdzujú napríklad slová, ktorými komentoval vydanie svojej básnickej zbierky *Poezye* (vyšla v štyroch zväzkoch v roku 1806, 1807, 1809 a 1812) v predhovore k druhému zväzku: „*Mně dosti k velikému potěšení to poslouží,*

27 Viac o Tablicovom postoji voči bernolákovcom RIŠKOVÁ, Lenka: Niekoľko poznámok o vzťahu Bohuslava Tablica k bernolákovcom. In: *Slovenská literatúra*, roč. 56, 2009, č. 1, s. 1 – 14.

28 TABLIC, Bohuslav: Venovanie. In: *Poezye*. Díl třetí, c. d., nepag.

29 Paměti československých básníkův aneb veršovcův, kteří se buďto v uherské zemi narodili aneb aspoň v Uhřích živi byli Paměti vycházeli jako súčasť štyroch zväzkov básnickej zbierky *Poezye* v rokoch 1806, 1807, 1809 a 1812.

30 V úvodnom predhovore k prvému zväzku *Paměti* napríklad napísal: „Když pak sem k této práci přistupoval, tedy přirozená věc byla na to pomysleti, co již vedle v předešlých časých od našich Slováků v poetském umění učiněno jest.“ TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: *Poezye*. Díl první, c. d., nepag.

jestli i vydáním těchto básní zarostlá cesta česko-slovenské literatury v naší milé Slávii poněkud se proklestí a přímější učiní, **a láska k naší výborné otcovské řeči a literatuře v srdci mnohého studeného Slováka obžive.**³¹ (zvýr. L. R.)

Vysokú mieru zaangažovanosti mladého básnika v jazykovej otázke, resp. v otázke podpory a povznesenia domáceho jazyka dokumentuje jeho azda najznámejšia báseň s názvom *Svobodné volení*, ktorú v plnom zmysle možno označiť za jeho programovú.³² V záverečnej časti, ktorou vrcholí básnikov výpočet toho, čo by chcel v živote dosiahnuť, sa objavuje dnes takmer až notoricky známa pasáž, kde si žiada knižnicu so vzácnymi knihami slávnych autorov z Anglicka, Francúzska, Nemecka, Talianska, Ruska, i Poľska a Čiech. Tradične sa tento obraz zvykne interpretovať ako jednoznačný dôkaz Tablicovho osvietenského myslenia a prejav jeho obdivuhodnej vzdelanosti a rozhladenosti. V tieni tejto prvoplánovej interpretačnej roviny však zostávajú nasledujúce slová, v ktorých básnik priamo vyjadruje svoju túžbu podľa príkladu všetkých významných osobností uvedených v menoslove vydávať rovnaké knihy aj v domacom jazyku. Tým jasne deklaruje svoj zámer prispieť podporou literárnej tvorby v tomto jazyku i vlastnou literárnou aktivitou k tomu, aby sa domáca literatúra svojou kvalitou vyrovnala ostatným, už vyspelejším literatúram s bohatšou tradíciou, a v súčinnosti s tým, aby sa povzniesol, zdokonalil a zušľachtil aj domáci jazyk, resp. aby sa tým potvrdili jeho kvality:

*„Přátel mých a péč má ta by hlavní byla,
by se slovenská řeč zdarně velebila,
vydávali bychom spisy znamenité,
zpěvy, básně krásné, milé, rozmanité,
příjemné by u nás múzy bydlo měli,
slovenské by v Uhrích písne libě pěli.
Brzy bychom měli juvenále české,
Goldšmidovy zpěvy přemilostné hezké,
Miltonové vážní, líbí Horácové,
zpívali by u nás snad i Virgilové.
My bychom je všechny věnci bobkovými
hrdě ozdobili, honosíc se jimi.
Apol by hrál u nás na citaře sladce,
slovenská by byla požehnaná práce,
jazyk náš by nabyl v přemileném kvěť
slávy, kteráž by se rozmáhala v světě.“³³*

Ďalšou Tablicovou básňou, v ktorej rezonuje obhajoba domáceho jazyka a priamy apel na jeho používateľov, aby si uvedomili potrebu, ba priam nutnosť jeho aktívneho používania vo všetkých oblastiach života či potrebu jeho pestovania a kultivovania prostredníctvom kvalitnej literárnej činnosti, je báseň známa pod názvom *Světlo literního umění*, napísaná pri príležitosti založenia Katedry reči a literatury československej na bratislavskom lýceu a menovania Tablicovho

31 TABLIC, Bohuslav: Předmluva. In: Poezye. Díl druhý, c. d., nepag.

32 TABLIC, Bohuslav: Svobodné volení. In: Poezye. Díl první, c. d., s. 3 – 14.

33 Tamže, s. 13 – 14.

196 dlhoročného priateľa Juraja (Jirího) Palkoviča (1769 – 1851) za jej profesora.³⁴ Po prehľade dejín vzdelanosti v slovenskom prostredí, ktoré možno vnímať ako básnikovo argumentum jeho nasledujúcich viac či menej priamo formulovaných požiadaviek, končí básňou oslavou novozriadenej inštitúcie, do ktorej vkladali veľké nádeje všetci protestantskí vzdelanci zo slovenského prostredia. Stala sa akýmsi symbolom ich jazykovo-obranných aktivít za etablovanie českého (resp. československého) jazyka do pozície oficiálneho reprezentanta slovenského jazykového spoločenstva a tiež za zrovnoprávnenie slovanských jazykov s ostatnými jazykmi používanými v monarchii. Založenie katedry a smelé plány o jej činnosti boli v tom čase vnímané ako dôležitý dôkaz životaschopnosti príslušníkov celého slovanského spoločenstva v Uhorsku: „*ujala se ratolestka zdarná, / radijíte se, Slavini synové, / snažnost vaše nezůstane marná, / věnce se vám vítí mají bobkové.*“³⁵ Vznik katedry považoval B. Tablic za prirodzený dôsledok dlhoročných aktivít a úsilí všetkých domácich vzdelancov, ktoré potvrdzovali predovšetkým vysoký potenciál slovenského a vôbec slovanského obyvateľstva pre celú monarchiu – vysvetľuje to vo svojom komentári k básni, ktorý má (pre Tablica príznačnú) podobu poznámky pod čiarou. Pre správnu interpretáciu jeho slov treba zdôrazniť, že práve vysoký pomer slovanského obyvateľstva v celej monarchii považoval básnik za relevantný dôvod uznania a etablovania slovanských jazykov do tých najvyšších sfér kultúrneho a spoločenského života:

„*Již dávno žádali učení a dobrého vlasti žádostiví muži, aby i v Uhřích učitelská stolice řeči a literatury slovenské založena byla, kteráž jejich žádost tím byla slušnější, čím rozšířenější jest řeč slovenská v rakouské monarchii, v kteréžto se přes 14 milionů Slovanů, nad nimiž dům rakouský šťastně panuje, nachází (...) – odkud i veliká potřeba známosti řeči slovenské pro zemského pána, učitele církevního, prokurátora, lékaře, a vůbec pro každého v císařských zemích bydlicího zřetelně se poznati dá.*“³⁶

34 Celý názov básne s jej dedikáciou je Světlo literárního umění, kteréž Panonii v rozličných časech svěcovalo a ještě osvěcuje. Zpěv na památku založení professorství řeči a literatury slovenské v Prešpurce a dosednutí na učitelskou stolicí vys. učen. muže pana Jirího Palkoviče L. P. 1803. dne 12. Listop. Tablic, Poezye. Díl první, c. d., s. 109 – 128.

35 Tamže, s. 127.

36 Tamže, poznámka pod čiarou s označením cc. Výraz „slovenská“ tu pritom treba interpretovať veľmi citlivo vzhľadom na kontext, v ktorom je použitý, pretože má viac významov: všeobecne môže označovať príslušnosť k slovanskému prostrediu (v zmysle územia, na ktorom sa používal niektorý zo slovanských jazykov), ale aj celkom konkrétne k slovenskému prostrediu (teda k územiu, na ktorom žilo slovenské obyvateľstvo a domácim jazykom na ňom bola slovenčina). V citáte je použitý v oboch významoch. Motív rozšírenosti slovanských jazykov, resp. početnosti slovanského obyvateľstva bol tradičným argumentom potvrdzujúcim oprávnenosť jazykovo- i národno-obranných požiadaviek príslušníkov jednotlivých slovanských národov za ich zrovnoprávnenie s ostatnými jazykmi a národmi. Napríklad Jan Hrdlička (vo svojej už vyššie spomínanej obrane) píše: „Má-li tedy řeč naše vznešenější býti, musí ona vznešenost svou i jiným něčím podpírati. A podporu tuto já dále nacházím na její rozšířenosti. (...) Byť by ona jedně jedině toliko krajně byla vlastni, jako francouzská Francouzské, vlaská Vlaské, španielská Španielské a uherská Uherské zemi; však již proto vznešenost svou dosti by zastávala. Čím tedy ona vznešenější býti musí, když ona až po mnohých krajínách se rozlévá. Projdi zajisté, kdo jen chceš, všechny ty krajiny, které od moře poledního až k půlnocnímu leží, nenalizeš-li v nich všudy Slováků.“ HRDLIČKA, Jan: Vznešenost řeči české neb vůbec slovenské. In: *Staré noviny literárního umění*, 1785, s. 417 – 438. Cit. podľa Kraus, c. d., s. 31. Podobný argument použil aj Anton Bernolák v predhovore k svojej gramatike, pričom v poznámke b) sa odvoláva na presné zdroje týchto názorov. BERNOLÁK, Anton: Praefatio. In: *Gramatica slavica*. Posonii, 1790, s. III – XVI. Cit. podľa Kraus, c. d., s. 40 – 41.

Aj samotnému Palkovičovi prisudzuje Tablic dôležitú úlohu pri zdokonaľovaní domáceho jazyka – svojou svedomitou činnosťou na katedre, teda dôsledným štúdiom a kvalitným vyučovaním domáceho jazyka má napomôcť nielen slovenskému jazykovému spoločenstvu, ale všetkým slovanským národom, aby sa im priznala hodnota medzi ostatnými národmi v monarchii i za jej hranicami:

„A ty, Palkoviči přehorlivý,
 Slavinina okraso a radosti!
 Vlast jenž drahou zblažit žádostivý
 setřels' hořké slzy její žalosti,
 zveleb slavně Slavinino jméno,
 vznes je k oblaků až černých výsostem!“³⁷

Študentom z katedry sa B. Tablic zase osobitne prihovára v inej básni (už spomínanej v súvislosti s bernolákovcami), s názvom *Slávia věncem zdobená*.³⁸ Pred záverečným príhovorom k bernolákovcom sa totiž nachádza ešte jedna priama apelácia, adresovaná práve študentom – básnik sa v nej netají veľkými nádejami, ktoré do nich vkladá:

„Vy pilní institutu svedenci,
 vy naše naděje, vy mládenci,
 jimž milá Muza ze slovenských hor
 v mysl štěpí umění, zlým v statný vzdor.
 O, važte Slávie si vysoce,
 trůn její v světě stkví se široce.
 Jdi k východu, pak k bránám západu,
 své moci, slávy nemá příkladu.
 I Russi, Poláci i Čechové,
 I Moravci, i smělí Srbové,
 i Charváti, i pilní Slezáci,
 i Volhaři, i statní Bosňáci,
 řeč její libou mluví Grančané,
 i Lužáci i Dobrovničané.
 Jest zvučná, dokonalá, milostná.
 O, buď vám každá chvíle radostná,
 v níž můžete její nabyt známosti.
 Ach, brzo uletí čas mladosti!
 O, važte ho, neb dražší perel jest,
 vy buďte naše radost, naše čest!“³⁹

Tablicov príhovor má charakter nielen oslavy domáceho jazyka, ktorý má oporu vo veľkom slovanskom jazykovom spoločenstve, zároveň je aj prenikavou výzvou k budovaniu pevného vzťahu jeho používateľov k nemu. V slovách „O, važte

37 TABLIC, Bohuslav: Světlo literárního umění. In: Poezye. Díl první, c. d., s. 128.

38 TABLIC, Bohuslav: Slávia věncem zdobená. In: Poezye. Díl čtvrtý, c. d., s. 13 – 27.

39 Tamže, s. 26.

198 *ho, neb dražší perel jest!*⁴⁰ prízvukuje študentom, aby si uvedomili význam jazyka pre život celého slovenského spoločenstva ako samostatného národa, pretože jazyk je jedným z najhlavnejších dôkazov jeho existencie. Na motiváciu ponúka príklady ostatných slovanských národov – ako si udržiavajú a pestujú svoj jazyk Rusi, Poliaci, Česi a iné slovanské národy (nie iba v rozmanitej literárnej tvorbe, ale aj v iných oblastiach). Nasledujú tieto príklady majú si aj Slováci vážiť svoj jazyk.

K zdravo sebavedomému postojú slovenského obyvateľstva k vlastnému hovorovému, ale predovšetkým k literárnemu jazyku má podľa B. Tablica napomôcť práve činnosť mladých študentov z novozaloženej katedry. Podnecuje ich preto k aktivite a povzbudzuje, aby sa neobávali rôznych prejavov pohrdania či výsmechu od iných národov, ale aby posilnení ideami svojho profesora (tie sú tu zhmotnené názvom jeho básnickej zbierky *Muza ze slovenských hor*)⁴¹ pevne odolávali nepriazňam, vytrvali vo svojej láske k rodnému jazyku a v pevnom vzťahu k svojmu pôvodu. Relevantnosť tohto sebavedomia odvodzuje opätovne od významu Slávie ako spoločenstva slovanských národov, teda od veľkosti, resp. rozšírenosti či početnosti slovanského spoločenstva, ale aj od jeho dôležitého postavenia v rámci celej monarchie či dokonca Európy. V tejto pasáži preto znovu rezonuje Tablicov atak na posilnenie vedomia slovanskej spolupatričnosti, resp. vedomia príslušnosti k veľkému a významnému spoločenstvu, ktoré je navyše charakteristické rôznorodosťou potvrdzujúcou bohatý potenciál. Daný aspekt bol totiž jedným z hlavných argumentov a predovšetkým univerzálnym oprávnením akejkolvek obhajoby jazykovo-obranných úsilí jednotlivých slovanských národov, teda aj slovenského, a rovnako aj aktivít nasmerovaných na upevňovanie jazykovo-povedomia slovenského obyvateľstva. Toto všetko formuluje Tablic veľmi jednoducho, no o to viac dôraznejšie priamou výzvou: „*O, važite Slávie si vysoco, / trůn její v světě stkví se široce.*“⁴² Vzbudzovanie pozitívneho vzťahu, ba až úcty čitateľa i celého slovenského obyvateľstva k vlastnému jazyku možno tak považovať za jeden zo základných znakov (nielen) Tablicových jazykovo-obranne motivovaných úvah, ktoré prenikli aj do jeho básnického prejavu.

Ďalším z tradičných motívov pri takto formulovaných dielach býva vytratúvanie pozitív domácej reči – tu si vybral Tablic nasledujúce charakteristiky: „*Jest zvučná, dokonalá, milostná.*“⁴³ Odvoláva sa teda predovšetkým na zvukové kvality, resp. zvukomalebnosť či ľubozvučnosť, ktorá je slovanským jazykom patrične priznávaná a aj všeobecne uznávaná príslušníkmi ostatných jazykových spoločenstiev.⁴⁴ Tablicov výber atribútov zrejme nie je celkom náhodný, práve nimi totiž najvýstižnejšie argumentuje vhodnosť česko-slovenského jazyka (ako oficiálneho literárneho jazyka v slovenskom prostredí) najmä pre literárnu tvorbu. Študentov katedry preto naliehavo vyzýva, aby si uvedomili tieto kvality

40 Tamže.

41 PALKOVIČ, Juraj: *Muza ze slovenských hor*. Vacov, 1801.

42 TABLIC, Bohuslav: Slávia věncem zdobená. In: *Poezye. Díl čtvrtý*, c. d, s. 26.

43 Tamže.

44 Rovnaký dôkaz kvality slovanských jazykov spomína aj Bernolák, keď sa o reči Slovanov vyjadruje ako o veľmi bohatej a lahodnej: „tak vyniká, že ozdobnosť všetkých európskych rečí nielenže môže dosiahnuť, ale dokonca i predčiť.“ Dokonca sa priamo odvoláva na vyjadrenie Mateja Bela o tom, že „nezaostáva za pôvabom a hladkosťou francúzštiny“. BERNOLÁK, Anton: Praefatio. In: *Gramatica slavica*. Posonii, 1790, s. III – XVI. Cit. podľa Kraus, c. d., s. 41.

a aj vo svojom vlastnom literárnom prejave využili daný potenciál ako najlepšie východisko pri zvyšovaní kreditu nielen svojej vlastnej tvorby, ale všeobecne pri zušľachtovaní a zviditeľňovaní kultúry celého slovenského spoločenstva. Vkladá do nich o to väčšiu nádej, že ich vodcom či sprievodcom pri poznávaní kvalít jazyka má byť práve literárne, no v tomto kontexte predovšetkým básnický skúsený J. Palkovič, ktorý im má doslova do „myslí vštepiť“ najlepšie základy literárneho umenia, ktorých znalosť potvrdil v najvyššej možnej miere práve svojou básnickou zbierkou – vôbec prvou svojho druhu v dejinách slovenskej literatúry.

V samotnom závere Tablicovho príhovoru k študentom z bratislavskej katedry zaznieva ešte jedna výzva, a to, aby sa naplno venovali štúdiu a zdokonaľovaniu jazyka, kým sú ešte mladí. Táto výzva sa však nevzťahuje výlučne na mladíkov, ale možno ju interpretovať ako básnickú synekdochu, ako všeobecnú výzvu, básnikovo volanie po akútnom zásahu či bezodkladnom, priam urgentnom aktivizovaní sa celého slovenského spoločenstva, na nutnosť konať tu a teraz, kým je ešte čas, ak si chce zachovať svoj jazyk a s ním i svoju identitu, svoju česť, a tak aj zabezpečiť svoju budúcnosť. Do záverečných veršov tak básnik vložil (bezpochyby osobne zainteresovaný) odkaz celému slovenskému jazykovému spoločenstvu: „*O, buď vám každá chvíle radostná, / v níž můžete její nabyt známosti. / Ach, brzo uletí čas mladosti! / O, važte ho, neb dražší perel jest, / vy bud'te naše radost, naše čest!*“⁴⁵

Identifikovanie takéhoto rozmeru citovaných veršov následne naznačuje, že okrem pozitívnych udalostí smerujúcich k zdokonaleniu a zrovnoprávneniu domáceho jazyka reflektoval Tablic vo svojich básňach aj problémy, ktoré tento proces komplikovali. Dosvedčujú to básne, v ktorých možno sledovať identický zámer – pričom cieľom básnika nie je poukázať na problémy len v jemných náznakoch, ale aj celkom konkrétne. Ide predovšetkým o problém odmietania rodného jazyka príslušníkmi slovenského národa a uprednostňovanie cudzích jazykov, či dokonca problém odnárodňovania slovenskej inteligencie. Prvému sa venuje v príležitostnej básni *Du. p. Janovi Seberínimu*,⁴⁶ ktorému vyčíta, že svoju učebnicu⁴⁷ napísal v latinčine a nie v domácom jazyku:

*„Bratře, ty i já věc jasně vidím,
potupovat milou máti,
lehčit otcovské své řeči,
o chudobě ducha svědčí.
Proč se za ten jazyk stydět,
který, co svět bude státi,
bez zákona zbraně nezahyne,
jehož sláva nikdy nepomine?“⁴⁸*

Druhému problému sa venuje (a to veľmi pôsobivo) najmä v baladicky ladenej básni *Vilím Kostka, nevděčný syn*.⁴⁹ Ponúka v nej tragický príbeh o synovi

45 TABLIC, Bohuslav: Slávia věncem zdobená. In: Poezye. Díl čtvrtý, c. d., s. 26.

46 TABLIC, Bohuslav: Du. p. Janovi Seberínimu. In: Poezye. Díl čtvrtý, c. d., s. 45 – 52.

47 Ide o učebnicu pedagogiky, resp. príručku pre pedagógov a vychovávateľov s názvom *De praecipuis capitibus primae Educationis* z roku 1810.

48 TABLIC, Bohuslav: Du. p. Janovi Seberínimu. In: Poezye. Díl čtvrtý, c. d., s. 50.

49 TABLIC, Bohuslav: Vilím Kostka, nevděčný syn. In: Poezye. Díl třetí, c. d., s. 134 – 143.

200 slovenskej matky, ktorý po odsťahovaní sa do mesta a zabezpečení si vysokého spoločenského postavenia nielenže odmieta používať svoj rodný jazyk vo verejnom aj v osobnom živote, ale dokonca zapiera svoj slovenský pôvod a spolu s ním i vlastnú matku – keď ho príde navštíviť, vyženie ju zo svojho domu. Matka následne po veľkom sklamaní zo syna umiera v samote. Báseň končí Tablicovou prísnu výčitkou voči takýmto zradcom, ktorí vidiac len vlastný prospech dokážu zaprieť samých seba, teda to, čo im je dané ako ich sebaurčujúci prvok. Takouto zradou svojho pôvodu potupujú aj svojich najbližších, ba dokonca ich tým dokážu celkom zničiť:

*„Nejste-li vy nevděčníci,
vy, jenž jazyk haníte
otcovský, vy potupníci
toho, čehož nevíte?*

*Slováci vám zniku dali,
Slovenky vás zrodily,
ony, jichž ste prsy sáli,
v chodidlách vás vodily.*

*Předc svůj národ zrazujete,
tupíce řeč slovenskou,
nesmyslně zhašujete
čitělnost vlastenskou.*

*Ach, již slyšet drahé vlasti
přežalostný pláče hlas,
hledte, aby hroznou strastí
neumřela v krátký čas.“⁵⁰*

Bohuslav Tablic si evidentne uvedomoval nebezpečenstvo zániku celého národa, ktoré mu hrozilo pre odmietanie vlastného jazyka, resp. obmedzenia, ba až celkové minimalizovanie jeho používania, s následným zabudnutím. Preto veľmi tvrdo odsudzoval všetkých, ktorí zapreli svoj pôvod – okrem iného aj tým, že odmietli či znevažovali vlastný jazyk. Nepretržite apeloval, aby si uvedomovali význam jazyka pre život celého spoločenstva, aby si oživovali vlastný záujem oň a zároveň povzbudzovali aj ostatných k upevňovaniu svojho vzťahu k nemu.

V načrtnutom kontexte Tablicových názorov na domáci jazyk, ktoré prenikli aj do jeho básnickej tvorby, tak veľmi silno rezonujú i jeho záverečné verše už spomínanej básne venovanej Jánovi Seberínimu⁵¹ – možno ich charakterizovať nielen ako lútostivú výčitku, ale zároveň ako zanietené aktivizujúce napomenutie, ba dokonca ako burcujúcu hrozbu, nasmerovanú k všetkým príslušníkom slovenského spoločenstva, aby sa spamätali a začali si vážiť svoj jazyk i pôvod, a uvedomili si tak svoju zodpovednosť za celé spoločenstvo, za svoj národ. Vyzýva

50 Tamže, s. 143.

51 TABLIC, Bohuslav: Du. P. Janovi Seberínimu. In: Poezye. Díl čtvrtý, c. d., s. 45 – 52.

ich, aby svoj vzťah k nemu dokazovali a rozvíjali aj v každodennom živote a neustále si uvedomovali a pripomínali jeho kvality a hodnotu. Inak im nezostáva nič iné, len podvoliť sa spravodlivým následkom nezájumu, neochoty a istej obmedzenosti pohľadu na podstatné veci v živote či nemúdrosti v smerovaní svojho vlastného života:

*„Nebe, rač nás uchovati
toho bezectného bludu!
Jináč – nechcem-li se retovati –
podrobmež se, nešťastníci, soudu
přísné nebes spravedlnosti!
Shořme s dílem nemoudrosti.
Nuže, mluvmež, pišme s pilnou péčí
k svému slovenskému rodu
v milé Slavinině řeči,
již nám láska sladkých matek
k zachování odevzdala,
nám ji brousit přikázala.
Nezlehčujmež mateřského plodu,
zdržujme nám odkázaný statek.
Libeznáte, zvučná, přemilená,
hojně krásou ozdobená,
vzdělejtež ji s bedlivostí,
oheň lásky, horlivosti
rozžítejme v srdci Slavinině,
uvozujme její schopné syny
do svatyně Minervině,
všudy znějte jejich statné činy,
moudrosti jim světiž jasné světlo,
aby štěstí Panonie zkvetlo!”⁵²*

Tieto slová sú priamym apelom básnika nasmerovaným k všetkým príslušníkom slovenského jazykového spoločenstva, aby sa zaktivizovali, aby si buďovali zdravé sebavedomie, a predovšetkým aby si neustále pripomínali zodpovednosť voči tomu, čo je ich vlastnou hodnotou a čo sú povinní odovzdávať ďalším pokoleniam. Dosvedčujú tak, že Bohuslav Tablic sa intenzívne zaujímal o problémy slovenského jazykového spoločenstva. Otázka významu a hodnoty domáceho jazyka či otázka potreby jeho kultivácie, zdokonaľovania a predovšetkým praktického používania (napríklad, no nielen) v literárnej tvorbe je jednou z dôležitých a určite neprehliadnutelných tém aj jeho básnickej tvorby.

Už samotné rozhodnutie sa pre písanie poézie v domacom jazyku (presnejšie v oficiálnom literárnom jazyku evanjelickej časti slovenského jazykového spoločenstva, ktorým bola nie celkom jednotne slovakizovaná čeština) je prejavom Tablicovho výrazného angažovania sa v tejto otázke. Keďže básnický prejav

202 považoval pre náročnosť i schopnosť pôsobiť na city čitateľa za najvznešenejší (a teda aj za najvhodnejší na sprostredkovanie vznešených myšlienok a cieľov), tvorbou básní v tomto jazyku podáva presvedčivý dôkaz o kvalite domáceho jazyka. Vydanie štyroch zväzkov básnickej zbierky *Poezyje* možno preto vnímať jednak ako Tablicovu priamu demonštráciu vrúcneho vzťahu k domácejmu jazyku, ale súčasne ako veľavravné gesto výraznej podpory i cieľeného úsilia o jeho zušľachtovanie a zvyšovania jeho kreditu medzi ostatnými jazykmi. V niektorých Tablicových básňach ale prenikajú tieto intencie aj priamo na povrch v podobe výrazne aktualizovanej prezentácie básnikovho vlastného postoja k jazyku ako k najdôležitejšiemu reprezentantovi kultúrnej vyspelosti jeho používateľov. Možno ich interpretovať ako autentické, hlboko zanietené a veľmi osobné apely adresované všetkým členom slovenského jazykového spoločenstva, reflektujúce celkom konkrétne problémy súdobej spoločnosti. Ich analýzy potvrdzujú, že nie sú len oslavou jazyka, ale viaceré z nich sú aj presne cieľenou kritikou – či už konkrétnych ľudí, alebo problémov týkajúcich sa celého slovenského jazykového spoločenstva, ba dokonca niekedy aj s presahom na celé slovanské spoločenstvo. Roznecovanie lásky k vlastnému jazyku ako podstatnému identifikačnému znaku slovenského národa v podmienkach multietnického štátneho zriadenia habsburskej monarchie, priame výzvy k tomu, aby si jeho používatelia uvedomili jeho význam pre svoj vlastný život, jasné náznaky odsúdenia tých, ktorí tento jazyk vedome potupujú a tiež autorove básnické obrany pred takýmito útokmi sú bezpochyby vedomým a presne cieľeným zámerom Tablicovej poézie.

Štúdia je výstupom grantového projektu VEGA 2/0117/17 *Príležitostná básnická tvorba Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica a Pavla Josefa Šafárika*. Zodpovedná riešiteľka: Mgr. Lenka Rišková, PhD. Doba riešenia: 2017 – 2020.

Archívne pramene

Szechényiho národná knižnica v Budapešti: korešpondencia Juraja Ribaya s Pavlom Tešlákom (súbor dvanástich listov) *Georgii Ribay prima exertitia ortographie Bohemicae Jenae 1781 sub Pauli Tessler.* Sign. Quart. Slov. 2. nro. 1.

Literárni archiv Památníku národního písemnictví Praha: TABLIC, Bohuslav: *Pár slov k Čechům, Moravanům a Slowákům* spolu so sprievodným listom J. Nejedlému zo dňa 23. marca 1803. Sign. 22 R 76.

Pramene

BERNOLÁK, Anton: Praefatio. In: *Dissertatio philologico-critica de literii slavorum...* Posonii, 1787, s. III – XIV.

BERNOLÁK, Anton: Praefatio. In: *Gramatica slavica*. Posonii, 1790, s. III – XVI.

HRDLIČKA, Jan: Vznešenost řeči české neb vůbec slovenské. In: *Staré noviny literního umění*, 1785, s. 417 – 438.

PALKOVIČ, Juraj: Literární zprávy. In: *Tatranka*, roč. 1, 1832, č. 1, s. 114 – 115.

TABLIC, Bohuslav: O literních svazcích Slováku s Čechy a Moravany. In: *Časopis českého musea*, roč. 16, 1842, s. 579 – 594.

TABLIC, Bohuslav: *Poezye. Díl první*. Vacov, 1806.

TABLIC, Bohuslav: *Poezye. Díl druhý*. Vacov, 1807.

TABLIC, Bohuslav: *Poezye. Díl třetí*. Vacov, 1809.

TABLIC, Bohuslav: *Poezye. Díl čtvrtý*. Vacov, 1812.

Literatúra

BRTÁŇ, Rudo: *Bohuslav Tablic (1769 – 1832). Život a dielo*. Bratislava : Veda, 1974.

ČAPEK, Jan Blahoslav: *Československá literatura toleranční I*. Praha : Čin, 1933.

HAMADA, Milan – NOVACKÁ, Mária: Úvod. In: *K dejinám školstva, vzdelania a kultúry v dobe osvietenkej*. Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií, 1987, s. 3 – 8.

HUČKO, Ján: Sociálne zloženie a pôvod slovenskej inteligencie v prvej fáze národného obrodzenia. In: *K počiatkom slovenského národného obrodzenia. Zborník štúdií Historického ústavu SAV pri príležitosti 200-ročného jubilea narodenia Antona Bernoláka*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1964, s. 31 – 54.

KOWALSKÁ, Eva: Michal Institoris Mošovský a jeho miesto v evanjelickej a. v. komunite v 18. storočí (Pokus o portrét osobnosti). In: KOWALSKÁ, Eva: *Evanjelickej a. v. spoločnosti v 18. storočí. Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*. Bratislava : Veda, 2001.

KRAUS, Cyril: *Kritika v slovenskom národnom obrození*. Bratislava : Veda, 1990.

RAPANT, Daniel: *K počiatkom maďarizácie. Diel I. Vývoj rečovej otázky v Uhorsku v rokoch 1740 – 1790*. Bratislava : Spisy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, 1927.

RIŠKOVÁ, Lenka: Niekoľko poznámok o vzťahu Bohuslava Tablica k bernolákovcom. In: *Slovenská literatúra*, roč. 56, 2009, č. 1, s. 1 – 14.

WINTER, Eduard: *Josefinismus a jeho dějiny*. Praha : Jelinek, 1945.

Mgr. Lenka Rišková, PhD.

Ústav slovenskej literatúry SAV

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: lenka.riskova@gmail.com